

Populism + technocracy = techno-populism

[Populism + tehnocrație = tehnopopulism]

Radu CARP

Abstract: *Techno-populism represents an advanced stage of populism in which disinformation, truth based on conviction rather than fact, micro-targeting, social media algorithms, and – more recently – what is known as "astroturfing" (a tactic involving giving visibility to a topic to make it appear as a mass phenomenon, even though it stems from the coordination of just a few online accounts generating a high volume of posts on the same subject) create the "perfect storm" for the rise of this new form of populism. Democracy currently relies on algorithms or micro-targeting. Models of democracy have begun to emerge that prioritize technology and entirely eliminate the discussion of representation – such as those proposed by thinkers classified as "techno-monarchs" or "neo-reactionaries", proponents of an ideology known as the "Dark Enlightenment". They even argue that the form of political regime should be revised to align with the new realities of the online environment.*

Keywords: "Dark Enlightenment 0148, micro-targeting, populism, technocracy, techno-populism, techno-monarchs.

Tehno-populismul intră în categoria a ceea ce Vladimir Tismăneanu descria într-o carte apărută în 1999 a fi „fantasmele salvării”, ideologii mai mult sau mai puțin evolute care promit salvarea rapidă, cu prețul sacrificării mecanismelor democrației¹. Termenul de teho-populism reprezintă o combinație între populism și tehnocrație, un fenomen relativ recent. Acest fenomen a devenit posibil datorită ascensiunii formelor de exprimare online cu conținut politic care au evoluat foarte rapid, odată cu evoluția rețelelor sociale. Partidele

populiste și liderii populiști au o abilitate cu totul specială de a se adresa unei audiențe largi prin rețelele sociale. Avansul tehnologiei a lărgit participarea la viața politică și a atras noi cetățeni în procesele democratice, iar mulți dintre aceștia au fost atrași de modul de exprimare direct, tipic populismului.

Tehnocrația și populismul au rezultat din avansul tehnologic și din globalizarea tipică acestui avans. Giovanni Bello consideră că democrația liberală este amenințată în prezent cel mai mult de populism și teh-

nocrație². Tehno-populismul este, din această perspectivă, capabil de a exercita o „presiune dublă” asupra instituțiilor. „Democrația este ținută în frâu de aceste două megatendințe....exploatarea politică a noilor forme și instrumente oferite de societate, precum și tehnologia folosită pentru a ajunge la consens, respectiv...instituțiile care nu rezultă din urma unor alegeri și care introduc disciplina în interiorul puterii politice, prin reguli, directive și folosirea banilor – cum ar fi băncile sau autoritățile supranaționale”. Tehno-populismul este rezultatul confruntării între aceste forțe care exercită simultan presiuni asupra instituțiilor, pentru a obține o schimbare la nivelul politicilor publice. Pe de o parte, există o planificare tehnocratică, eficientă și rațională dar care nu este validată prin votul popular. Pe de altă parte, presiunea venită din partea curentelor populiste din societate, de multe ori iraționale care doresc schimbarea status-quo-ului din societate. Giovanni Bello ajunge la o concluzie extrem de interesantă, anume că, din perspectivă istorică, democrația „este aproape o excepție”, iar gradul maxim de libertate care poate fi acordat cetățenilor derivă de fapt nu din dreptul la vot, ci din „tehnologia puterii”. Cetățenii se simt mai liberi pe rețelele sociale decât în cabina de vot unde trebuie să facă alegeri complicate, raționale, mult peste nivelul lor de așteptare. Rețelele sociale admit și alegerile iraționale și nu cer nimic în schimb.

Marco Deseriis consideră că tehnopopulismul apare din intersecția a două tipuri de discurs preexistente: populismul și tehnolibertarianismul³. Aceste două discursuri erau distincte în timpul crizei financiare din 2008 sau în timpul mișcărilor de protest globale din 2011 dar ulterior au fuzionat. Rezultatul a fost un model radical de tip participativ al democrației în care cetățenii cooperează prin forme sofisticate de luare a deciziilor online, fără medierea făcută de obicei prin instrumente politice. Cu toate acestea, partidele tehnopopuliste nu au renunțat cu totul la figura liderului carismatic. Deseriis face distincția între două forme de tehnopopulism: tehnocratică, respectiv fără lider. Prima variantă ar fi întruchipată de partide mici, digitale, expresie a ceea ce am analizat anterior ca fiind „democrație lichidă”. De asemenea, prima variantă este reprezentată și de partide precum Podemos sau Mișcarea 5 Stele care au combinat sau combină în continuare o conducere carismatică cu o prezență foarte puternică în mediul online. Varianta fără lideri este bazată pe ideea că rețelele sociale pot produce poziții politice care să fie preluate ulterior de partide populiste, expresie a unui presupus „simț comun”.

Cristopher Bickerton și Carlo Invernizzi Accetti au analizat aceleași partide populiste, Podemos și Mișcarea 5 Stele, la care au adăugat și *La République En Marche*⁴. Acești autori consideră că respectivele partide aparțin unei noi familii, „partide tehnopopuliste”. Această familie de

partide se caracterizează prin amestecul de elemente „anti-sistem” și populiste cu un discurs „tehnocratic” care evită confruntarea ideologică și insistă pe soluții tehnice, expresie a unei competențe superioare. De remarcat faptul că acceptarea acestei paradigme înseamnă îndepărtarea partidelor tehnopopuliste de noțiunea de populism. Populismul este o „ideologie subțire”⁵. Tehnopopulismul transcede orice ideologie.

Într-adevăr, Podemos și Mișcarea 5 Stele nu pot fi încadrate pe axa tradițională dreapta - stânga. Ele sunt de fapt pentru Bickerton și Invernizzi Accetti un simptom al „declinului confruntării între platforme ideologice rivale”.

Tehnopopulismul poate fi analizat și fără o raportare strictă la anumite partide politice. De exemplu, Arthur Lipow și Patrick Seyd consideră tehnopopulismul ca fiind un „sentiment anti-partide” care s-a născut odată cu dezvoltarea rețelelor sociale. Chiar și partidele tehnopopuliste se bazează pe acest sentiment împotriva partidelor politice. Ele sunt tehnopopuliste nu pentru că ar folosi o tehnologie mai avansată decât alte partide, ci pentru că se situează într-o paradigmă non-ideologică⁶.

Alți autori preferă să teoretizeze modelul „populismului digital”, în locul sintagmei tehnopopulism. Un exemplu în acest sens este Alessandro Dal Lago care consideră că există un populism digital, deoarece liderul carismatic de tip populist are o relație mediată digital, prin rețelele sociale, cu cetățenii⁷.

Unii autori nu folosesc sintagma „tehnopopulism” dar se referă de fapt la acest fenomen. De exemplu, Giovanni da Empoli folosește expresia „inginerii haosului” pentru a descrie comportamentul liderilor populști care folosesc intens mijloace tehnice de promovare prin folosirea rețelelor sociale. Da Empoli începe prin a descifra rolul pe care îl joacă Steve Bannon în rețelele populiste la nivel global, acesta fiind primul care a declarat că dorește construirea unei „infrastructuri globale a populismului”. Cazul lui Bannon este pentru da Empoli foarte important în dezvoltarea noilor forme de populism, deoarece acesta reflectează asupra modelului italian pe care îl dorește replicat la nivel global. Italia este relevantă din perspectiva lui Bannon, deoarece este țara care a realizat în premieră o alianță între „populiști și naționaliști” – mai mult ca sigur, Bannon are în vedere coaliția de guvernare între Mișcarea 5 Stele și Lega (iunie 2018-august 2019)⁸. Da Empoli consideră că Bannon are dreptate: cazul italian nu este o reeditare a fascismului interbelic, ci „apariția unei noi forme de politică modelată de Internet și noile tehnologii”⁹. Da Empoli se referă, la fel ca și autorii care analizează tehnopopulismul, la Mișcarea 5 Stele, despre care afirmă că se bazează pe o combinație inedită: „populismul tradițional și algoritmiile rețelelor sociale”, ceea ce dă naștere unei „mașinării politice redutabile”¹⁰. Autorul face o observație extrem de interesantă legată de Mișcarea 5 Stele: mediul online are semnificații diferite pentru

militanți – în cazul cărora este văzut ca un instrument de preluare a puterii de la elite și o modalitate de a crește participarea – și pentru conducere – în cazul acesteia, este vorba de un instrument de control¹¹. Alianța între Mișcarea 5 Stele și Lega a fost posibilă, potrivit lui da Empoli, datorită existenței unei viziuni comune: Davide Casaleggio măsoară în timp real impactul diferitelor postări online ale membrilor partidului, în timp ce Matteo Salvini prin „Bestia” urmărește de asemenea impactul propriilor sale postări online¹². Partidele populiste au descoperit că, prin tehnologie, pot obține un avantaj competitiv față de adversarii politici, ceea ce se traduce până la urmă și prin mai multe voturi offline, în realitate. Da Empoli observă în acest sens că o postare pe Facebook a AfD are, în medie, de cinci ori mai multe interacțiuni decât o postare a CDU. „Inginerii haosului” sunt personaje care stau în spatele liderilor politici populiști și le oferă o vastă panoplie de mijloace tehnice pentru eficientizarea mesajului politic. Da Empoli oferă exemplul lui Bannon și folosirea *Breitbart News*, implicarea lui Arthur Finkelstein în campaniile electorale din Ungaria și din Israel prin folosirea masivă a tehnicii micro-targetării, strategia folosită de David Cummings în cazul referendumului Brexit etc.

Concluzia lui da Empoli este că partidele populiste doresc să înlocuiască democrația reprezentativă, bazată pe mediere, cu un nou tip de „democrație directă electronică”, un proces care a început odată cu tehni-

cile experimentate de Gianroberto Casaleggio la jumătatea anilor 2010. În prezent, mișcările populiste propun, fără excepție, renunțarea la modelul democrației reprezentative. Exact acest aspect este ignorat de cei care vor să înțeleagă aceste mișcări: apariția unui nou model, mai apropiat de modalitățile de consum a informației în mediul online, oferă o atractivitate greu de contracarat. Adeziunea la mișcările populiste nu se mai face fizic, prin semnarea unui document, ci online, iar imediat după acest nou fel de adeziune „inginerii haosului” încep să folosească algoritmi pentru a crea fiecăruia impresia că „se află în centrul unei transformări istorice”¹³.

Da Empoli are meritul de a fi observat faptul că „inginerii haosului”, artizanii care stau la baza comportamentului mișcărilor populiste, reușesc să canalizeze o resursă politică pe care alte mișcări politice o ignoră în general: deschiderea – închiderea. Nu granițele trebuie să fie deschise, ci rețelele sociale. Granițe închise înseamnă mai puțină migrație. Rețele sociale fără restricții înseamnă mai multe voturi pentru mișcările populiste. Astfel are loc ceea ce am putea numi o veritabilă „translatăre a granițelor” la nivel mental.

Așa cum am afirmat, Giuliano da Empoli nu folosește termenul tehnopopulism dar în prefața ediției din 2023 a cărții sale vorbește despre apariția „tehnosuveranismului”, noțiune folosită pentru prima oară în 2022 de Gilles Gressani, o formă de politică ce s-a manifestat pentru pri-

ma oară prin victoria alianței condusă de Giorgia Meloni la alegerile din Italia din septembrie 2022¹⁴. Acest „tehnno-suveranism” ar fi, în viziunea lui da Empoli, „o nouă formulă politică, sinteză între acceptarea logicilor tehnocratice ale Uniunii Europene și a cadrului geopolitic al NATO, pe de o parte și, pe de altă parte, accentul pe valorile foarte conservatoare și pe războiul cultural în favoarea unei Europe tradițională și creștină pe care o apără Meloni”¹⁵.

Nu putem discuta despre tehnopopulism fără a aborda problema „tehnno-monarhilor” și a „tehnno-fascismului”, respectiv apariția unei tip de reflecție numită „neo-reacționară” care teoretizează avantajele democrației iliberale. Evoluția tehnologiei a dus la contacte din ce în ce mai intense între tehnologie și politică. Tehnologia a devenit un adversar al democrației, de unde până curând era doar un instrument decisiv pentru răspândirea democrației. Conexiunea între puterea deținută pe rețelele sociale și puterea reală a devenit obiect de preocupare nu doar pentru liderii populiști, ci și pentru anumiți gânditori care se plasează într-o descendență situată la extrema politică.

Alessandro Mulieri are meritul de a fi abordat pentru prima dată această problemă într-o manieră sistematică, denumind reprezentanții acestui curent „tehnno-monarhi” într-o carte publicată în octombrie 2025¹⁶. Aceștia sunt la originea unui alt tip de atac la adresa democrației liberale decât cel practicat de liderii populiști. Mulieri observă că acest tip de gândi-

re al „tehnno-monarhilor” reprezintă în realitate o tehnică de dominație în materie de putere. Acești „tehnno-monarhi” nu reprezintă o noutate, fiind de fapt o nouă formă de oligarhi. „Tehnno-monarhiile” sunt cumva în cealaltă extremă a atacurilor la adresa democrației, din moment ce, așa cum observă Mulieri, manifestă o aversiune expresă la adresa „modernității lichide” teoretizată de Bauman. Deconstrucția lumii moderne duce la adevărul relativ care încurajează populismul dar duce în egală măsură și la o contra-reacție, gândirea de tip „tehnno-fascist”¹⁷ care stă la baza modului de gândire al „tehnno-monarhilor”.

Unul dintre cei mai importanți reprezentanți ai „tehnno-monarhilor” este Curtis Yarvin care debutează în 2006 cu apariția unui blog intitulat *Unqualified Reservations*. Aici apare pentru prima oară ideea *Dark Enlightenment*, tot aici Yarvin dezvoltă ideea transformării SUA într-o „monarhie tehnologică” absolută sau respingerea egalității între cetățeni, considerată ca o idee dezvoltată de „elitele progresiste” încurajate de Iluminism. Curtis Yarvin, publicând sub pseudonimul Mencius Moldbug, s-a atașat de filozoful britanic Nick Land, inițial profesor la Universitatea din Warwick, în prezent în China. Acesta din urmă a publicat manifestul „Iluminismului întunecat” în 2012¹⁸, considerând că există o tradiție ce începe cu Thomas Hobbes și ajunge la Hans-Hermann Hoppe¹⁹ care merită pusă în valoare. Pentru Land, democrația nu este doar un regim politic dar și o „ideologie ega-

litară” care se bazează pe o ficțiune, „suveranitatea poporului” și împiedică apariția distrugerii creatoare oferită de tehnologie. Astfel, democrația este pentru Land un „decelerator” care împiedică dezvoltarea firească a societății, creând condițiile pentru „demoscleroză”.

Un alt reprezentant al „tehnomonarhilor” este Peter Thiel care susține că scopul unui regim politic este să creeze condițiile pentru ca să fie depășite limitele corpului uman, prin intervenții tehnice – o formă de trans-umanism, în esență. Elon Musk și Hans-Hermann Hoppe sunt, din perspectiva lui Mulieri, reprezentanți ai „tehnomonarhismului libertarian”. Dincolo de tendința lui Elon Musk de a încuraja contactele cu populiștii de extremă dreapta din Germania (AfD), Hoppe construiește o teorie inedită: monarhia ar fi sistemul de guvernare cel mai apropiat de ordinea naturală, deoarece ar încuraja „proprietatea privată”, în timp ce democrațiile reprezentative ar încuraja „proprietatea publică”. Modelul propus de Hoppe și de „tehnomonarhi” este monarhia ereditară care se bazează pe BigTech – câteva firme importante care dețin rețelele sociale și pot influența decisiv opinia publică. Modelul de societate propus de „tehnomonarhi” este un stat condus de Donald Trump, în calitate de monarh ereditar, fără alegeri tipice democrației reprezentative și susținut de cei care dețin Facebook, X, Truth Social sau Telegram. În esență, avem de-a face cu o critică radicală a democrației liberale, diferită de cea realizată de tehnopopulism

dar având multe puncte comune cu acesta, în principal încrederea în capacitatea tehnologiei de a submina democrația.

Arnaud Miranda, într-o carte publicată în ianuarie 2026, analizează gândirea lui Curtis Yarvin, Nick Land, Peter Thiel și a altora fără a folosi sintagma „tehnomonarhi”²⁰. În opinia lui Miranda, este vorba de o formă de libertarianism politic care se cuplează cu o formă de conservatorism cultural, iar ceea ce rezultă este o gândire neo-reacționară care se manifestă împotriva democrației liberale, pe care o vrea înlocuită cu un regim monarhic. Acesta este, în interpretarea oferită de Miranda, punctul comun între adepții democrației iliberale și „tehnomonarhi” – dorința de a crea un model alternativ la democrația liberală. Neo-reacționarismul începe în 2006, odată cu scrierile lui Yarvin, acesta fiind și punctul de pornire identificat de Alessandro Mulieri. Nick Land este pentru Miranda gânditorul care apropie gândirea neo-reacționară de îmbinarea tehnologiei cu politica (tehnopolitică), prin formularea teoriei „acelaționismului”, potrivit căreia, datorită progresului tehnologic exponențial, omenirea se îndreaptă în direcția unui război cibernetic fatal. Această mișcare accelerată este denumită de Land „singularitate tehnologică”, în urma căreia va avea loc un eveniment fatal: topirea (*meltdown*) civilizației. Miranda remarcă, pe bună dreptate, că acest tip de gândire seamănă foarte mult cu ideile lui Marx

care se referă la accelerarea contradicțiilor din interiorul capitalismului.

Punctul comun al tuturor acestor gânditori este, pentru Miranda, faptul că democrația este condamnată la accelerarea dată de tehnologie și va dispărea inevitabil. Astfel, Miranda consideră că apariția acestei forme de gândire neo-reacționare este simptomul unui fenomen mai amplu, contestarea democrației de pe poziții liberale. De altfel, Yarvin afirmă explicit că Europa ar trebui să renunțe la modelul democrației liberale, pentru a deveni „un laborator al reacțiunii”, cu o nouă înțelegere a democrației, mai apropiată de cea din SUA în

versiunea Trump. De aici, Yarvin sare la o concluzie absolut șocantă: Federația Rusă (mai bine adaptată acestui tip de gândire neo-reacționar) poate ajuta la acest efort de „trezire în conștiință” a Europei, dacă i se va da dreptul de a face ce dorește pe continentul european. Un tip de raționament pe care îl vedem pus în practică, poate nu atât de radical, prin politica actuală a Administrației Trump față de Europa. Extrem de surprinzător, textul lui Yarvin a fost publicat în ianuarie 2022, la puțin timp înainte de invazia rusă în Ucraina²¹.

Note

- ¹ Vladimir Tismăneanu, *Fantasma salvării. Democrație, naționalism și mit în Europa post-comunistă*, traducere de Magda Teodorescu, Polirom, Iași, 1999.
- ² Giovanni Bello, *Democracy in the age of techno-populism*, 2019, https://www.academia.edu/38568004/Democracy_in_the_age_of techno_populism (accesat pe 26.03. 2026).
- ³ Marco Deseriis, *Technopopulism: The Emergence of a Discursive Formation*, tripleC Communication Capitalism & Critique Open Access Journal for a Global Sustainable Information Society, no. 2 (15)/2017, pp. 441 - 458.
- ⁴ Cristopher J. Bickerton, Carlo Invernizzi Accetti, *Technopopulism: the New Logic of Democratic Politics*, Oxford University Press, Oxford, 2021; Idem, „Techno-Populism as a New Party Type: The Five Star Movement and Podemos”, *Contemporary Italian Politics*, 10: 2, 2018.

- ⁵ Cas Mudde, Cristobal Rovira Kaltwasser, *Populism. A very short introduction*, Oxford University Press, Oxford, 2017.
- ⁶ Arthur Lipow, Patrick Seyd, „Political Parties and the Challenge to Democracy: From Steam-Engines to Techno-Populism”, *New Political Science*, no. 17/1995, pp. 295 -308.
- ⁷ Alessandro Dal Lago, *Populismo digitale. La crisi, la rete e la nuova destra*, Raffaello Cortina Editore, Milano, 2017, pp. 24 - 25.
- ⁸ Pentru o analiză a acestei alianțe de guvernare, vezi Maurizio Molinari, *Perché e successo qui. Viaggio all'origine del populismo italiano che scuote l'Europa*, La nave di Teseo, Milano, 2018.
- ⁹ Giuliano da Empoli, *Les ingénieurs du chaos*, Gallimard, Paris, 2019, p. 39.
- ¹⁰ *Ibidem*, p. 45.
- ¹¹ *Ibidem*, p. 55.
- ¹² *Ibidem*, p. 93.
- ¹³ *Ibidem*, p. 189.
- ¹⁴ Gilles Gressani, *Giorgia Meloni n'incarne pas le retour du fascisme*,

mais l'apparition d'une nouvelle formule politique, *Le Monde*, 26.09.2022, https://www.lemonde.fr/idees/article/2022/09/26/giorgia-meloni-n-incarne-pas-le-retour-du-fascisme-mais-l-apparition-d-une-nouvelle-formule-politique_6143300_323-2.html (accesat pe 26.03.2026).

¹⁵ Giovanni da Empoli, *op. cit.*, p. 209.

¹⁶ Alessandro Mulieri, *Tecnomonarchi. Gli ideologi della nuova Destra all'attacco della democrazia*, Donzelli editore, Roma, 2025.

¹⁷ Termenul „tehnno-fascism” este mai vechi dar interesează în acest context felul în care descrie influența tehnocraților ce fac parte din BigTech asupra procesului de luare a deciziilor din SUA – vezi în acest sens Kyle Chaika, *Techno-fascism comes to*

America, *New Yorker*, 26.02.2025, <https://www.newyorker.com/culture/infinite-scroll/techno-fascism-comes-to-america-elon-musk> (accesat pe 26 martie 2026).

¹⁸ Republicat în Nick Land, *The Dark Enlightenment*, Imperium Press, Baldwin City, 2022.

¹⁹ Cea mai importantă carte a lui Hoppe este *Democracy, the God that failed. The Economics and Politics of Monarchy, Democracy, and Natural Order*, Transaction Publishers, New Brunswick, 2001.

²⁰ Arnaud Miranda, *Les Lumières sombres. Comprendre la pensée néoréactionnaire*, Gallimard, Paris, 2026.

²¹ Curtis Yarvin, *A New Foreign Policy for Europe*, Gray Mirror, 15.01.2022.

Bibliografie

Lucrări cu caracter general și special

BICKERTON, J. Christopher, ACCETTI, Invernizzi Carlo, *Technopopulism: the New Logic of Democratic Politics*, Oxford University Press, Oxford, 2021.

da Empoli, Giuliano, *Les ingénieurs du chaos*, Gallimard, Paris, 2019.

HOPPE, Hans-Hermann, *Democracy, the God that failed. The Economics and Politics of Monarchy, Democracy, and Natural Order*, Transaction Publishers, New Brunswick, 2001.

Dal Lago, Alessandro, *Populismo digitale. La crisi, la rete e la nuova destra*, Raffaello Cortina Editore, Milano, 2017.

MIRANDA, Arnaud, *Les Lumières sombres. Comprendre la pensée néoréactionnaire*, Gallimard, Paris, 2026.

MOLINARI, Maurizio, *Perché e successo qui. Viaggio all'origine del populismo italiano che scuote*

l'Europa, La nave di Teseo, Milano, 2018.

MUDDE, Cas, KALTWASSER, Cristobal Rovira, *Populism. A very short introduction*, Oxford University Press, Oxford, 2017.

ȚISMĂNEANU, Vladimir, *Fantasmeme salvării. Democrație, naționalism și mit în Europa post-comunistă*, traducere de Magda Teodorescu, Polirom, Iași, 1999.

Articole și studii

DESERIIS, Marco, *Technopopulism: The Emergence of a Discursive Formation*, tripleC Communication Capitalism & Critique Open Access Journal for a Global Sustainable Information Society, no. 2 (15)/2017, pp. 441-458.

BICKERTON, J. Christopher, ACCETTI, Invernizzi Carlo, „Techno-Populism as a New Party Type: The Five Star Movement and Podemos”, *Contemporary Italian Politics*, 10: 2, 2018.

LAND, Nick, *The Dark Enlightenment*, Imperium Press, Baldwin City, 2022.

LIPOW, Arthur, SEYD, Patrick, „Political Parties and the Challenge to Democracy: From Steam-Engines to Techno-Populism”, *New Political Science*, no. 17/1995, pp. 295 -308.

MULIERI, Alessandro, *Tecnomonarchi. Gli ideologi della nuova Destra all'attacco della democrazia*, Donzelli editore, Roma, 2025.

YARVIN, Curtis, *A New Foreign Policy for Europe*, Gray Mirror, 15.01.2022.

Resurse online

BELLO, Giovanni, *Democracy in the age of techno-populism*, 2019, <https://www.academia.edu/38568004/>

Democracy_in_the_age_of techno_populism (accesat pe 26.03.2026).

CHAIKA, Kyle, „Techno-fascism comes to America”, *New Yorker*, 26.02.2025, <https://www.newyorker.com/culture/infinite-scroll/techno-fascism-comes-to-america-clon-musk>.

GRESSANI, Gilles, „Giorgia Meloni n'incarne pas le retour du fascisme, mais l'apparition d'une nouvelle formule politique”, *Le Monde*, 26.09.2022,

https://www.lemonde.fr/idees/article/2022/09/26/giorgia-meloni-n-incarne-pas-le-retour-du-fascisme-mais-l-apparition-d-une-nouvelle-formule-politique_6143300_3232.html.

